

УДК 371.315: 373.5+004.738.5=111

Т. О. Петрова,

кандидат педагогічних наук, директор Науково-методичного центру
інтенсивного навчання іноземних мов
(Київський національний лінгвістичний університет)**ВРАХУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
УСНОГО ПІДГОТОВЛЕНОГО МОНОЛОГУ-ПЕРЕКОНАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

У статті розглянуто питання навчання усного підготовленого монологу-переконавання англійською мовою. Досліджено структуру монологу-переконавання та його лінгвістичні особливості: зв'язність, тематичність, контекстуальність, безперервність та розгорнутість. Особлива увага приділяється засобам міжфразового зв'язку, пропонуються вправи.

Сьогодні значна увага приділяється навчанню монологічного мовлення. Воно досліджується в роботах багатьох методистів (І. М. Андреасян, Н. Ф. Бориско, А. П. Запорожченко, Ю. І. Пасова, В. Л. Скалкина, W. Littlewood, A. Steeven та ін.). Незважаючи на наявні досягнення в методиці навчання іншомовного монологічного мовлення, питання ефективного навчання усного підготовленого монологу-переконавання англійською мовою залишається ще до кінця не вирішеним. Тому *метою* цієї статті є визначити лінгвістичні особливості усного підготовленого монологу-переконавання. Монолог-переконавання (М-П) відрізняється від інших форм монологічного мовлення (ММ) тим, що основним у ньому є *доказ*. Метою М-П є створення в слухача або слухачів нового поняття або часткова зміна (модифікація) усталеного поняття, переконавання в чомусь слухачів, формування в них конкретних мотивів, поглядів, збудження певних бажань, спонукання до певних дій. При цьому інформаційний потенціал мовця має бути значно вищий, ніж потенціал слухача (слухачів), інакше останній (останні) втрачає інтерес і перестає слухати.

Як і будь-якому виду монологічного мовлення, М-П властиві:

1. **Зв'язність** (основна ознака ММ). І. М. Андреасян визначає "зв'язність думки", яка виражається в композиційно-змістовій єдності повідомлення як продукту говоріння, та "зв'язність викладення", що є засобом вираження змістових зв'язків у ньому. Зв'язність реалізується завдяки таким умінням, як:

- організація композиційно-змістої структури повідомлення; розкриття змістових компонентів (теми, провідної ідеї, основної думки);
- адекватного співвідношення змістових компонентів із структурними (вступ, теза або антитеза, аргументація, переконавання, висновок або заключення);
- висловлювання адекватними мовними засобами змістові відносини між одиницями різних рівнів (змістовими частинами та реченням), які складають повідомлення [1: 70-71].

Неправильне використання або відсутність мовних засобів зв'язку між фразами веде до змістових проблем, а іноді до розриву висловлювання, втрати його інформативного потенціалу. У монолозі переважають синтаксично повні речення, які пов'язані між собою у логічній послідовності.

Таблиця 1.

Засоби міжфразового зв'язку, характерні для М-П

Функції	Засоби міжфразового зв'язку
Фрази, що передають особисте ставлення до предмету розмови	Personally I believe... I feel strongly that... In my opinion/view... To my mind...; To my way of thinking... I am convinced that...; It strikes me that... It is firm belief that... I am inclined to believe that... It seems to me that... As far as I am concerned..., I think that...
Слова/фрази, що починають, продовжують або закінчують розповідь	(beginning): First; To start/begin with; First of all; We may begin by...; It's natural to begin with; Let us begin by looking at; The first point is; From the very start; It is necessary to point out (continuing): Secondly; To continue; As I have said; After this/that; Afterwards; Then; Next (concluding): Finally; All in all; Lastly; Last but not least; In short;

	Briefly; To put it brief; On the whole; All things considered; In conclusion; To sum up; Therefore I feel that; For the above mentioned reasons; Taking everything into account/ consideration
Фрази, що додають інформацію	What is more; Furthermore; Apart from this/that; In addition (to this); Moreover; Besides (this); ...not to mention the fact that; Not only..., but; In other words; That is to say; On the other hand; Alternatively; Because of; Owing to the fact that; Due to the fact that; On the grounds that; For this reason; Seeing that; Then comes; The problem of...; We shall now proceed to show...
Фрази, що підкреслюють недоліки або переваги	One disadvantage/ advantage of ... Another disadvantage/ advantage of ... One other disadvantage/ advantage of... A further disadvantage/ advantage of... The main disadvantage/ advantage of... The greatest disadvantage/ advantage of...
Фрази, які передають точки зору інших людей	It is popularly believed that; People often claim that; Some people argue that; Most people feel that; Some people point out that; Contrary to popular belief; Many people are in favour of/against
Слова/фрази, які допомагають порівнювати або протиставляти факти	Yet; However; Nevertheless; But; Even so; Still; Nonetheless; While; Despite; Even if; Although; Even though; Regardless of the fact that; In spite of the fact that; Despite the fact that; Opponents of this view say; While this is true to say that; The fact that...; indeed; At the same time
Фрази, що допомагають узагальнювати інформацію	Generally; In general; On the whole; By and large; As a (general) rule; As a matter of fact; Actually; In practice; It is a fact that; In fact; So; Consequently; As a result; As a consequence...; In particular; Clearly; Obviously
Фрази, що передають аргументи, докази, переконання	You should/ you shouldn't ...; You ought to...; If I were you I'd...; Why don't you...; Take my advice...; ... take it from me; For...; Though...; Because of...; With a view to...
Фрази, що допомагають передати згоду/незгоду	Agreeing: I agree; You're right; Good idea; Good point; I know; Agreeing strongly: Absolutely/Exactly/I couldn't agree more! Agreeing partly: I suppose so, I guess so Disagreeing: No, it isn't; That's not right; That's not true; That's not what I've heard; I really don't/can't accept that Disagreeing politely: I'm not so sure; Are you quite sure (about that)? Disagreeing partly: I take/see your point, but... Disagreeing strongly: Nonsense! No way! You can't be serious!

Зв'язність є характерною ознакою ММ і відрізняє її від випадкового набору речень. Вона може розглядатися у двох аспектах – психологічному та лінгвістичному (мовному).

У першому випадку це зв'язність думки, яка виявляється у композиційно-суттєвій єдності тексту як продукту говоріння, у другому – зв'язність мовлення, що передбачає володіння мовними засобами міжфразового зв'язку – такими, як лексичні та займенникові повтори, сполучники, сполучникові прислівники, прислівники, сполучення іменника з прийменником у ролі обставини місця та часу, артиклі, усномовленнєві формули.

Ми проаналізували списки засобів міжфразового зв'язку (linking words and phrases), які були складені Л. Д. Сліпченко, М. І. Соловйом, Г. Лізюк (The New English Course) [9], А. П. Мін'яр-Белоручевої [3], Dictionary of Contemporary English [8] та відібрали ті, які можуть бути використані у

М-П (див. табл. 1.). Наведемо приклади вправ для навчання використання засобів міжфразового зв'язку з теми "Подорож":

1. To make one's speech logical and persuasive it's very important to use linking words and phrases correctly. Listen to your teacher's explanation about linking words.

Мета: ознайомити учнів із засобами міжфразового зв'язку.

Explanation

Speech which contains a series of short statements of the same type soon becomes boring and repetitive. To avoid this you should use a wide range of **linking words and phrases**. They make your speech more interesting, persuasive and easier to understand.

Some linking words and phrases can join two or three statements into one longer (e.g. *and, but, so, etc*), others show how ideas are related between statements (e.g. *however, what is more, etc*).

Linking words and phrases can be used to show time (e.g. *when, before, as soon as*), list points or show sequence (e.g. *firstly, next*), add more points (e.g. *moreover, and, also*), show cause or effect (e.g. *so, because*), give example (e.g. *such as, for instance*), show contrast (e.g. *though, on the other hand*), conclude (e.g. *finally, in conclusion*) and so on.

2. Copy out the linking words and phrases from the previous speeches and suggest some others which can be used to begin, continue or conclude a speech (у процесі навчання М-П обов'язково спочатку надаються приклади цього виду монологу де є засоби міжфразового зв'язку:

Мета: перевірити розуміння пояснення.

To begin	To continue	To conclude

3. To show how well you know the linking words and phrases fill in the gaps using those from the box to make the speech persuasive.

Мета: контроль розуміння пояснення засобів міжфразового зв'язку.

yet	to sum up	so	at the same time
personally I believe that		in other words	

...Ibiza is an island, designed especially for the pleasure of man. ... it is an island of peace, the peace of bygone days, where you can rediscover this ancient tranquility (спокій) in the warm sun. ... Ibiza is a small universe of humanity, perhaps one of the last, where, each and every day, there are further delights to experience. ... Ibiza has its own special loveliness and it is not merely its countryside and golden beaches basking (грієсь) in the sun; there is its gracious (приємний) old style hospitality and its eons /'i:ənz/ (ери) of history, anchored in a sea traversed by so many civilizations, creating in it, perhaps by vocation, but perhaps by geographic fate, a mental scene of freedom and tolerance which it offers, unspoilt, to the visitors tired by the daily routine. Everything in Ibiza, its untouched countryside and its indestructible (незруйнований) personality is an invitation to experience old original qualities.

... Ibiza is the geographic expression of a fantasy, a dream, which, nonetheless, is a fascinating reality for you. ... let's visit Ibiza. I'm sure you'll like it.

2. Тематичність. Будь-яке монологічне висловлювання об'єднується загальною концепцією або темою. Під темою висловлювання ми розуміємо його концентрований або абстрагований загальний зміст, а задум висловлювання розглядається як продукт розширення цієї теми за певними логіко-семантичними та лінгво-семантичними правилами.

Навчання ММ визначається колом так званих "розмовних тем". В. Л. Скалкін виділяє найбільш загальні тематичні комплекси, які є предметом розмови: а) людина (її дії, успіхи, характер, зовнішність, діяльність, точки зору, почуття); б) подія (в особистому та суспільному житті, явища природи); в) річ (будь-який предмет навколишньої дійсності, який є об'єктом уваги, дії, використання) [6: 9].

Проте, на думку Ю. І. Пасова, "організація матеріалу в традиційні теми недостатньо ефективна" [5: 130]. Тому він вважає, що елементами змісту говоріння на рівні їх відображення у свідомості є *предмети* розмови: суспільна подія (прийняття нової конституції, вибори президента); вчинок, про який повідомляють (він врятував урожай); факт з діяльності людей, який не впливає на оточуючих

(він любить малювати); поняття, в яке кожен вкладає власне розуміння (добра людина, багате життя); об'єктивна сентенція, котра підходить не для всіх людей та випадків життя (правда завжди краще ніж брехня); суперечливе суб'єктивне твердження (навіщо купувати книги, якщо існують бібліотеки); масове явище або будь-який предмет, який викликає зацікавленість, нерозуміння тощо (всі мають тварин); "ненормальний" стан, в якому знаходяться суб'єкти та справи (дитина займається спортом замість навчання); "ненормована" поведінка, яка впливає на інших (батько зайнятий та не приділяє уваги дитині) [4].

Безперечно, предмети розмови і теми можуть бути класифіковані різними способами. Одна з найвідоміших класифікацій на теми, підтеми та "специфічні поняття" представлена у *Threshold Level 1990*, розділ 7: 1) персональна ідентифікація; 2) житло та дім, оточення; 3) повсякденне життя; 4) вільний час та розваги; 5) подорожі; 6) стосунки з іншими людьми; 7) здоров'я і догляд за тілом; 8) освіта; 9) покупки; 10) їжа та напої; 11) послуги; 12) місце; 13) мова; 14) погода. У кожній з цих тем встановлені субкатегорії. Наприклад, сфера 4 "вільний час та розваги" може мати такі підтеми: розваги, хобі та інтереси, радіо та телебачення, кіно, театр, концерти і т. д., виставки, музеї і т. д., інтелектуальні та художні заняття, спорт, преса. Для кожної підтеми виділені "специфічні поняття". Наприклад, до підтеми "спорт" відносять: місце розташування: поле, майданчик, стадіон; установи (заклади) та організації: секція (вид спорту), команда, клуб; особи: гравець; предмети: карти, м'яч; події: перегони, гра; дії: спостерігати, грати (+назва спорту), змагатись у швидкості, перемагати, програвати, вести [2: 52]. Між тим, цей добір та організація тем, підтем та специфічних понять, наведених як приклад у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, не є остаточними. Учні старшої школи можуть досліджувати інші наукові, технологічні, економічні і т.п. теми англійською мовою у процесі навчання.

З тематичністю тісно пов'язана ознака *інформативності*, що інтерпретується як кількість та впорядкованість існуючих у монолозі логічно пов'язаних суджень, що безпосередньо адресовані свідомості слухачів, впливають на їхній розум і почуття, збагачують слухачів новими знаннями.

Для навчання усного ММ взагалі, та М-П зокрема, у старшій школі великого значення набуває використання ресурсів Інтернету, тому що там є доступ до інформації, яка не відображена в традиційних друкованих джерелах, завдяки чому формуються розумові навички вищого рівня (аналіз інформації та створення власного інтелектуального продукту), зростає інформаційна грамотність учня.

3. **Контекстуальність.** Хоч монолог, як і інші форми мовлення, вмотивований стимулом, який впливає із ситуації, він відносно автономний від неї. Ситуація є відправним моментом для монолога, потім він відривається від неї і створює своє середовище – контекст. Тому монолог прийнято вважати контекстуальним, на відміну від діалогу та полілогу, які знаходяться в тісній залежності від ситуації, що постійно "втручається" в них [4].

Монолог – це конкретне висловлювання і все в ньому має бути зрозумілим для іншої людини або для цілого кола слухачів із самого контексту, незважаючи на ситуацію, в якій відбувається спілкування [1: 19], тобто ММ за своєю природою контекстуальне. Але не можна протиставляти контекстуальність ситуативності. Форма та зміст монологічного висловлювання також залежать від комунікативної ситуації (КС), в якій воно породжується.

4. **Безперервність та розгорнутість.** Монологічне висловлювання, як правило, не обмежується однією фразою, а триває безперервно протягом певного часу, завдяки чому досягається завершеність думки. Але для характеристики спілкування тривалість мовленнєвого виступу не має великого значення: воно може бути дуже довгим і може включати тільки декілька фраз.

У ММ суттєву роль відіграють формулювання та спосіб викладу думок. В усному ММ не так важлива обробка думки, що саме висловлюється, як упередження наступної. Закінчуючи одну фразу, мовцю слід передбачати початок наступної, а іноді її повний склад. Чим повніше упередження, тим менше буде в монолозі повторень, зупинок, помилок, пауз для підбору слів. Тому у процесі навчання ММ суттєвою помилкою є виправлення учня під час говоріння, тому що воно приводить до припинення мовленнєвого потоку, зникнення упередження, появи невпевності.

Розгорнутість монологічного висловлювання полягає в його послідовному, логічному та якісному розвитку. Комунікативний намір мовця проявляється у повноті викладу думки, її уточненні, поясненні, обґрунтуванні тощо. Це становить значні труднощі для мовця у зв'язку з підвищеним навантаженням на пам'ять та мислення, дефіцитом довільної уваги, дуже важливої для реалізації логіки безперервного висловлювання. Слід зауважити, що розгорнутість забезпечується мовленнєвими механізмами випередження, вибору, оперативної пам'яті та реалізується у вмінні викласти свої думки послідовно, ясно, повно та доказово [7: 24-28].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреасян И. М. Методика обучения связной речи в VIII классе школы с преподаванием ряда предметов на английском языке: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Минск, 1979. – 194 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Миньяр-Белоручева А. П. Англо-русские обороты научной речи: Практикум: – М.: ООО "Издательский дом "Проспект-АП", 2004. – 112 с.
4. Пассов Е. И. Ситуация, тема, социальный контакт // Общая методика обучения иностранным языкам. – М.: Русский язык, 1991. – С. 162 – 173.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию (на материале английского языка). – К.: Рад. школа, 1983. – 118 с.
7. Складенко Н. К. и др. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе: Пособие для учителей / Н. К. Складенко, Е. И. Онищенко, С. Л. Захарова. – К.: Рад. шк., 1988. – 150 с.
8. Dictionary of contemporary English. П. Summers, Della. PE 2003 – P. 971-986.
9. The New English Course. (Part 1): посібник з практики усного та писемного мовлення (англ. мовою) / К.: Вид. центр КНЛУ, 2001. – 329 с.

Матеріал надійшов до редакції 07.04. 2009 р.

Петрова Т. А. Учет лингвистических особенностей в процессе обучения устному подготовленному монологу-убеждению на английском языке.

В статье рассматривается вопрос обучения устному подготовленному монологу-убеждению на английском языке. Исследована его структура и лингвистические особенности: связность, тематичность, контекстуальность, непрерывность и развернутость. Особое внимание уделяется средствам межфразовой связи, представлены упражнения.

Petrova T. A. Taking into Account the Linguistic Features in the Course of Training the Oral Prepared Monologue-Belief in English.

In article the question of the oral prepared monologue-belief training in English is considered. Its structure and linguistic features are investigated: connectivity, topic and contextual correspondence, a continuity and development. The special attention is given to means of interphrase communication, exercises are presented.